

EVOLUȚIA APICULTURII ROMÂNEȘTI ÎN TRECUT ȘI AZI

JEAN CIUTA

Spațiul carpato-danubiano-pontic a oferit românilor din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent un evantai larg de preocupări care le-a dezvoltat interesul față de muncă, le-a stimulat aptitudinile, lărgindu-le orizontul ariei de îndeletniciri.

Una din străvechile îndeletniciri care a constituit în antichitate și în evul mediu o preocupare de bază a fost și albinăritul.

Neavînd nevoie de investiții prea mari, apicultura primitivă, la început, apoi organizată și dirijată de om a dispus pe teritoriul țărilor române de condiții naturale deosebit de favorabile. De aceea, pînă la cultivarea sfeclei de zahăr, singurul mijloc de îndulcire a fost mierea de albine, iar pînă la cunoașterea și folosirea petrolului lampant, principala sursă de iluminat au fost luminările confecționate din ceara rezultată din albinărit.

Cum însă despre dezvoltarea apiculturii în țările române, cu referiri speciale la Moldova în antichitate și evul mediu, am tratat pe larg într-o altă lucrare ce a constituit teza noastră de doctorat, ne propunem în această comunicare să prezentăm doar cîteva concluzii privind cauzele declinului acestei îndeletniciri spre sfîrșitul evului mediu și îndeosebi în epoca modernă.

Dezvoltarea albinăritului în feudalism a cunoscut două laturi opuse. Pe de o parte, o natură pură, nealterată de intervenția omului, crea cadrul natural deosebit de favorabil creșterii albinelor, pe de altă parte, un nivel tehnic rudimentar dăuna nespuse de mult harnicelor hymenoptere. Aceste contradicții au evoluat în paralel, dar cu influențe și consecințe diferite. Natura pe deplin prielnică în antichitate și în evul mediu a devenit treptat mai puțin favorabilă spre sfîrșitul epocii medievale și în zorii epocii moderne, iar tehnica apicolă dăunătoare în mare măsură la începutul evului mediu a evoluat pozitiv spre sfîrșit și la începutul epocii moderne. Caracterul contradictoriu al celor două aspecte s-a atenuat treptat pe măsură ce omul a început să dirijeze ambele fenomene.

În urma unui studiu atent și detaliat am putut desprinde cauzele declinului apiculturii din țările române, ca de altfel de pretutindeni, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca fiind următoarele :

— practicarea „retezării” și „bătutului” stupilor ca o „metodă” la care uneori se renunța cu greu din comoditate ;

— excesivitatea dijmăritului ; creșterea obligațiilor în miere și ceară, ducând la despuierea posesorilor de stupi de fructul muncii lor, fenomenul intensificându-se mai ales în perioada regimului turco-fanariot ;

— scăderea parțială a consumului de miere, o dată cu cultivarea sfecei de zahăr și înlocuirea treptată a cerii cu parafina și stearina ;

— reducerea florei și bazei melifere pe măsura extinderii suprafețelor cultivabile și sporirii densității populației.

Secolul al XIX-lea a înregistrat o scădere simțitoare a creșterii albinelor. Ion Ionescu de la Brad, care organizase o fermă agricolă modernă în satul copilăriei sale, a voit să revitalizeze și apicultura, dar prisaca organizată număra abia 38 știubeie la 1886, fiind așezată într-o ilvadă de perji a parohului comunei Gălinești din fostul județ Roman¹. Îngrijorat de declinul albinăritului în țara noastră, agronomul-economist și democrat-revoluționar scria : „producerea mierii și cerii odinioară atât de înfloritoare în țară a ajuns astăzi într-o stare de nu poate întîmpina nici măcar trebuințele populației, ne cum să mai facă vreun comerț de export”². Constatări descurajante făcea și economistul P. S. Aurelian, care, sesizînd scăderea albinăritului în secolul al XIX-lea, arăta : „astăzi creșterea albinelor s-a împuținat afară din cale. Nu numai că nu se exportează miere și ceară, dar pentru trebuințele noastre aducem ceară din străinătate. Și cu toate acestea s-ar putea crește în proporție tot atîtea albine ca în vremurile vechi”³. Iată cum, țara care în evul mediu deținea primele locuri la exportul de ceară, care aprovizionă Veneția cu ceara atât de parfumată și de căutată, devenise numai la un secol și ceva tributară importului de ceară străină. Marele economist avea dreptate deplină cînd afirma că s-ar fi putut continua îndeletnicirea albinăritului și în secolul al XIX-lea, dar unele condiții natural-economice se modificaseră și odată cu acestea și concepția locuitorilor țării. Cultivarea cerealelor pe proprietățile moșierești care atrăgeau capitalul funciar în circuitul relațiilor capitaliste se cerea mereu extinsă, bazele melifere erau tot mai mult dizlocate, iar răbdarea odihnitoare a prisăcarului de odinioară se transforma tot mai mult într-o activitate precipitată care stînjenea creșterea albinelor.

Referindu-se la lecțiile de agricultură ale lui Ion Ionescu de la Brad, care vizau deopotrivă și reanimarea apiculturii, A. D. Xenopol se întreba spre sfârșitul secolului trecut : „Nu știm cum au putut să lase românii din mîna lor creșterea albinelor și să ajungă a cumpăra ceară

¹ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, Roman, 1886, p. 99.

² *Ibidem*.

³ P. S. Aurelian, *Schițe asupra stărilor economice a României*, București, 1882, p. 92.

din străinătate ?⁴. Încercînd a explica fenomenul, se arată mai departe că „de la ridicarea turcilor din țară s-au stricat și mierăriile și de atunci n-au mai ieșit neguțitori de miere ca să stimuleze pe cultivatori a produce și a căuta de întreținerea albinelor“⁵. Explicația unor economiști de talia lui Ion Ionescu de la Brad și a unor istorici ca A. D. Xenopol pare oarecum surprinzătoare. Noi credem că, nu prezența negustorilor turci, ai așa-zișilor balgii a stimulat în evul mediu dezvoltarea albinăritului, ci, condițiile naturale favorabile de atunci și cerința de consum a produselor apicole în lipsa zahărului și a petrolului lampant. Neguțitorii turci au frînat de-a lungul evului mediu dezvoltarea apiculturii prin prețurile derizorii, de monopol la care impuneau contractarea și cumpărarea mierii și cerii și nici de cum nu au stimulat-o. Așadar, cauzele scăderii apiculturii în secolul al XIX-lea trebuie căutate în specificul noului mod de producție capitalist, care a găsit înlocuitori produselor apicole, deși acești înlocuitori nu au putut peste tot substitui nici calitatea, nici valoarea și nici eficiența produselor apicole. Calitățile mierii și în unele privințe și ale cerii, considerăm că rămîn de neînlocuit și în zilele noastre.

Mărturisind părerea de rău a scăderii albinăritului, P. S. Aurelian sublinia condițiile naturale încă favorabile, menționîndu-se : „căci flora țării este atît de variată, încît puține țări produc miere care să se poată compara cu a noastră“⁶. Prezintă evidența stupilor din țară se arată în continuare că în 1860 existau doar 301615 stupi, iar în 1873 un număr de 305.316 stupi și că, „...lăsînd să piară o speculațiune (preocupare-îndeletnicire n.n.) atît de folositoare ca a albinelor, dovedim că nu știm să profităm de dărnicia naturii“⁷. Condițiile naturale continuau să se mențină favorabile, chiar dacă nu aceleași ca în evul mediu, dar situația social-economică și politică reflecta o altă optică. Melchisedek, reluînd spusele cronicarului Ion Neculce, încerca să răspundă întrebărilor cu privire la slaba producție de stupi din secolul trecut. El arată că, dacă în feudalism se vorbea într-o anumită perioadă de neprospărarea stupilor sau altor bucate, se pomenea și numele domnului de atunci și cînd era belșug de toate, printre care și rodul stupilor⁸, de asemenea, era amintit numele domnului pentru că are poporul așa credință, spune Melchisedek, în care se află o mare doză de raționament, căci „...binele țării foarte mult atîrnă de la capacitatea și interesul ce pune domnul în a face țara să prospere“⁹. Faptul că în feudalism aprecierea belșu-

⁴ A. D. Xenopol, *Studii economice*, Iași, 1879, p. 79—80.

⁶ *Ibidem*.

⁶ P. S. Aurelian, *Schițe economice a României*, în „Terra Noastră“, București, 1875, p. 104.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Melchisedek, *Cronica Hușilor...*, București, 1868, p. 89. Vezi și Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a II-a îngrijită de Iorgu Iordan, p. 319, unde vorbindu-se de domnia lui Constantin Duca zice : „de ar fi avut noroc și la boieri să fie cuminte și cu sfat, cum era norocul la sporul hranei că era belșug în zilele lui, că stupii și vinul se făcea mult și bun“.

⁹ Melchisedek, *Cronica Hușilor...*, p. 89.

gului se făcea și în funcție de rodul stupilor, și aceasta nu, în ultimul rând, denotă, odată în plus, importanța apiculturii printre celelalte ramuri economice ale țărilor române în general și pentru Moldova în special. Cît privește referirea lui Melchisedek din epoca modernă, aceasta o considerăm ca o aluzie la regimul burghezo-moșieresc care părăsea tradiția unei atît de frumoase și rodnice îndeletniciri, îndreptîndu-se spre altele mai utile claselor dominante și mai puțin folositoare poporului.

După statistica oficială a anului 1932 existau în țara noastră doar aproximativ 1.000.000 de colonii de albine ¹⁰. Dacă raportăm numărul de aproximativ 670.000 stupi existenți numai în Moldova la mijlocul secolului al XVIII-lea ¹¹, la numărul de 1.000.000 ce s-ar fi aflat în întreaga Românie din 1932, ne putem da seama de raportul existent în această privință. Și, să nu uităm că mijlocul secolului al XVIII-lea nu reprezintă etapa cea mai semnificativă pentru albinăritul moldovenesc. Noi înclinăm să credem, fără a avea posibilitatea unor confruntări statistice, că stupii din Moldova celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea au depășit cifra unui milion. Ceea ce ne determină să apreciem acest lucru ar fi pentru acea perioadă următoarele elemente: frecvența mai mare a așezărilor de prisăci și locurilor de prisăci menționate de documente în acea perioadă (secolele XVI—XVIII); cantitățile mai mari de miere și ceară impuse de Poartă; veniturile visteriei Moldovei mai consistente provenite din desetina pe stupi și stringerea unor dări în „pietrele de ceară”; volumul comerțului cu miere și ceară mai ridicat și sublinierile superlativizate făcute de călătorii străini cu privire la bogăția de miere și ceară pentru acele perioade.

Așa că, dacă analizăm cu suficient discernămint evoluția albinăritului în trecutul istoric românesc, putem afirma, sub rezerva unui coeficient admis de eroare că etapa cea mai fertilă din apicultura românească a fost în trecut perioada evului mediu a Moldovei și cu precădere secolele XVI — mijlocul secolului al XVIII-lea. Deși față de epoca medievală, perioada modernă constituie pentru albinărit o etapă de declin, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX se înregistra un anume reviriment care a fost estompat de împrejurările generate de cele două războaie mondiale.

Prin politica științifică elaborată de Partidul și statul nostru, politică ce are la bază cercetarea și cunoașterea realității prezentului, a prospectării viitorului, dar care se inspiră adînc și din tradițiile progresiste ale trecutului, apicultura în zilele noastre a fost reactualizată și redimensionată în contextul dezvoltării socialiste a agriculturii. Un moment important pe această linie l-a constituit și reînființarea Asociației crescătorilor de albine din România în anul 1957 ¹². Recunoscîndu-se

¹⁰ *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 553.

¹¹ V. Mihordea, *Relațiile agrare din sec. al XVIII-lea*, București, 1968, p. 34—35.

¹² *Al XX-lea Congres Internațional Jubiliar de apicultură*, București, 1965,

rolul și meritele apicultorilor din țara noastră cu prilejul împlinirii a 100 ani de la înființarea primelor asociații apicole din România (1864) i s-a conferit Asociației crescătorilor de albine „Ordinul muncii clasa a I-a”¹³. Cu aceea ocazie, tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii, a adresat Conferinței apicultorilor un mesaj prin care se apreciau eforturile făcute de cei peste 60.000 crescători de albine, de muncitorii, tehnicienii și inginerii care își desfășoară activitatea în sectorul apicol¹⁴. Condițiile naturale din țara noastră continuă să fie deosebit de favorabile și în prezent, atât în ceea ce privește baza meliferă cât și a spațiilor rezervate și posibile de rezervat pentru amenajarea de prisăci. Numai în județul Iași, pe locul fostei braniște a Bohotinului, vestit centru apicol în evul mediu, mai există păduri de tei, vestigii ale codrilor seculari, în suprafață de peste 10.500 ha care furnizează flora meliferă pentru aproximativ 2500 tone miere anual¹⁵.

Din punct de vedere tehnico-apicol, Combinatul apicol de la Băneasa produce utilaje și materiale de specialitate cunoscute în 25 de țări ale lumii¹⁶, iar rezultatele obținute de fermele agricole ale I.A.S.-urilor, ale cooperativelor agricole, precum și ale unor secții silvice sînt evidente privind producția de miere și ceară. Realizările înregistrate în domeniul apicol situează și în prezent țara noastră pe primul loc în Europa în ce privește exportul de utilaje și materiale apicole și pe locul șase în lume în exportul de miere¹⁷. Așadar, apicultorii români se bucură și astăzi de un bine meritat prestigiu peste hotare. La congresele Apimondiei de la München, Moscova și Buenos-Aieres expozatele prezentate de țara noastră s-au bucurat de unanimă apreciere concretizată în acordarea de 28 medalii de aur, 29 de argint, 13 de bronz și 3 mențiuni¹⁸. O dovadă a prestigiului apiculturii românești o constituie și realegerea succesivă, de trei ori, a președintelui Asociației crescătorilor de albine din țara noastră, prof. dr. ing. Veaceslav Harnaj ca președinte al Apimondiei, organizație internațională care numără peste 5.000.000 de membri din 50 de țări. De asemenea, Bucureștiul găzduiește Institutul Internațional de tehnologie și economie apicolă și Editura „Apimondia”¹⁹.

Produsele apicole : mierea, ceara, miedul, propolisul, polenul, păștura, veninul de albine și lăptișorul de matcă sînt astăzi tot mai recomandate în hrana populației și ca materii prime de excepțională calitate pentru fabricarea de medicamente și în tratarea unor afecțiuni²⁰.

¹³ „Scînteia”, nr. 9763 din 27 ianuarie 1974.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Al. Luca, *Organizarea deplasărilor în pastoral*, în „Apicultura” nr. 4, 1964, p. 1.

¹⁶ „Scînteia” nr. 9763 din 27 ianuarie 1974.

¹⁷ *Ibidem*, date extrase din darea de seamă a „A.C.A.R.” (Asociația crescătorilor de albine din România) la cea de-a treia Conferință pe țară a apicultorilor, 1974, București.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ V. Petruș și I. Oprișan, *Apicultura și baza meliferă*, București, 1964, p. 200—

Față de multiplele și variatele întrebuințări ale produselor apicole și perspectiva folosirii lor în proporții tot mai largi în zilele noastre, se impune o intensificare a eforturilor în direcția dezvoltării superioare a apiculturii. Dezvoltarea însă cu bune rezultate al acestui sector economic cere pe lângă o tehnică avansată și o mai bună păstrare de către om al cadrului natural, ce se cere îmbunătățit.

În multe puncte de pe glob, mai ales în jurul centrelor industriale, albinele sînt puse într-o mare dificultate de muncă și trai. Datorită folosirii excesive sau inadecvate a mijloacelor chimice în combaterea dăunătorilor în California (S.U.A.) au dispărut 20% din totalul albinelor²¹; recolte mici s-au înregistrat la mere și floarea soarelui în Republica Federală Germania și Birmania datorită reducerii numărului de albine și a scăderii puterii lor de polenizare naturală²². În zona New-Yorkului, mierea s-a constatat a fi poluată datorită substanțelor chimice din flora meliferă care aapr apoi în nectar și în polen, chiar dacă, deocamdată, nu a ajuns să fie periculoasă. Mierea poate servi însă, susține profesorul Donald Lisk de la Universitatea Cornell din Ithaca (New-York), ca indicator asupra gradului de poluare a mediului înconjurător²³. Pentru dezvoltarea cu rezultate superioare a albinăritului în zilele noastre se impun pe lângă preocupări de ordin tehnic (înmulțire, întreținere, folosire, recoltare etc.) și următoarele măsuri privind păstrarea cadrului ecologic:

- întreținerea și dezvoltarea fondului funciar și forestier;
- dezvoltarea bazei melifere prin culturi de pomi, plante, cereale și fineturi adecvate;
- folosirea rațională și în deplină cunoștință de cauză a pesticidelor, insecticidelor, ierbicidelor și în general a oricăror produse chimice;
- crearea de zone specifice mai puțin afectate de procesele industrializării și urbanizării, unde să se așeze prisăcile cu caracter permanent sau sezonier;
- evitarea florei melifere din jurul marilor centre industriale care ar putea atrage albinele și care ar avea de suferit, drept urmare a poluării înregistrate;
- evitarea așezărilor de stupine în jurul unor mari cîmpuri electrice din apropierea liniilor de înaltă tensiune etc.²⁴.

Omul devenind tot mai stăpîn al naturii și dispunînd de tehnica cea mai avansată poate contribui în nespus de mare măsură și la dezvoltarea cît mai perfecționată a apiculturii dovedind și din acest punct de vedere că este demn urmaș al înaintașilor. În apicultură, înaintașii

²¹ „Scînteia“, nr. 10282 din 11 septembrie 1975.

²² *Ibidem*, nr. 10085 din 24 ianuarie 1975.

²³ *Ibidem*, nr. 10363 din 14 decembrie 1975.

²⁴ La Institutul de zoologie al Universității din Saarbrücken (R.F.G.) s-a observat că albinele dintr-o zonă a unor linii de înaltă tensiune au fost cuprinse de panică, atacîndu-se reciproc și ucigîndu-și matca. Refugiîndu-se în stupi s-au „sinueis“ prin asfixierea colectivă astupîndu-și toate crăpăturile pe unde intra aerul (Vezi, „Scînteia“ din 5 aprilie 1975).

au demonstrat pricepere și s-au folosit de produsele albinăritului, luptînd împotriva ignoranței, a necunoașterii, dar au fost ajutați permanent de natură. Astăzi, ca și în trecut, natura trebuie modelată cerințelor omului, iar omul are, uneori, de luptat cu rezultatele propriilor lui realizări. Albinăritul ridică probleme de acest fel și de noi depinde modul cum știm să coordonăm relația : om — albină — natură. Pentru că, așa cum remarcă Karl Marx, „Omul acționează asupra naturii și o transformă, transformînd totodată propria sa natură“²⁵. Referindu-se la activitatea albinei, Marx nota că, „...albina face de rușine prin construcția celulelor ei de ceară pe mulți arhitecți. Ceea ce deosebește însă de la început pe arhitectul cel mai prost de albina cea mai perfectă este faptul că el construiește celula în cap înainte de a o construi din ceară“, fapt care l-a făcut pe Marx să conchidă că „munca este un proces prin excelență și exclusiv uman“²⁶.

Desigur, postulatul marxist nu mai trebuie comentat. Sublinierea se impune cu privire la învățătura care se desprinde și care legată de tema noastră s-ar interpreta astfel : vom stăpîni natura adaptîndu-ne ei, vom adapta-o și pe ea cerințelor noastre. În acest context vom asigura și condiții bune de viață și muncă albinelor și prin aceasta vom optimiza și condițiile de viață și muncă pentru noi înșine. Din aceste motive considerăm că o cunoaștere istorică a dezvoltării apiculturii poate să servească mai bine prezentul și viitorul României de azi și de mâine.

L'ÉVOLUTION DE L'APICULTURE ROUMAINE

L'apiculture, branche de l'économie particulièrement importante dans l'histoire du peuple roumain, a constitué une de ses occupations principales et l'est encore, en quelque sorte, dans le cadre de l'agriculture socialiste.

Dans la présente communication, représentant le chapitre final de sa thèse de doctorat, l'auteur synthétise l'évolution de l'apiculture dans les pays roumains, surtout dans la Moldavie médiévale, le long de l'évolution de la société roumaine. On y relève le fait que, jusqu'à la culture de la betterave, on ne pouvoit rien sucrer que par le miel, et jusqu'à la découverte et l'utilisation du pétrole lampant, on éclairait surtout à l'aide des chandelles de cire d'abeilles.

Au bout d'une ample étude documentée, l'auteur conclut que les pays roumains et surtout la Moldavie ont connu un développement impressionnant de l'apiculture, ce qui leur a imposé, au Moyen Age, une économie apicole ayant de multiples implications dans la vie sociale et politique.

L'époque moderne a enregistré un sensible déclin de cette préoccupation, pour des raisons de politique économique capitaliste un revirement du développement de l'apiculture actuelle est représenté par l'économie de l'agriculture socialiste.

²⁵ Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, București, 1966, p. 190.

²⁶ *Ibidem*.